

Odnes můj žal

Katěrina
Gordějevová

maraton

m

Odnes můj žal

Odnes můj žal

Katěrina
Gordějevová

přeložil Václav Štefek

Praha 2023
maraton

Катерина Гордеева
Унеси ты моё горе

Copyright © Katerina Gordeeva, 2023
Czech edition © Maraton, 2023
Translation © Václav Štefek, 2023

ISBN 978-80-88411-25-3

*Mojí babičce Róze, která se narodila
v Mykolajivě a zemřela v Rostově na Donu.*

*Mojí babičce Kátě, která se narodila
v Moskvě a zemřela v Kyjevě.*

Všem na obou stranách války, které mám ráda.

A nenávist z Jihu na Sever
letí a předhání jaro
JOSIF BRODSKIJ

1. Švábi

29. dubna 2022. Ráno. Hraniční přechod mezi Ruskem a Estonskem. Na ruské straně se jmenuje Šumilkino, na estonské Luhamaa. Na kilometr a půl dlouhém úseku silničního tahu Riga – Pskov, který tu zůstal ze sovětských dob, jsou rozmístěny čtyři pohraniční budky (tři ruské, jedna estonská). Kolem je les. Občas se lidem, kteří přejíždějí hranici, ukáže liška. Nebojí se, ale ani nechodí moc blízko: vyleze, chvíli se dívá a zase zmizí v lese. A pak vyleze znovu na druhé straně hranice.

Hned za estonskou pohraniční kontrolou je bufet. Kamionáči tam chodí na vydatnou snídani – obrovský talíř smažených vajec se slaninou, hranolkami a topinkami.

Já si dávám kafe.

Dovnitř vchází žena: jedno dítě v náručí, druhé dítě za ruku, za ní nese manžel tři velké kostkované tašky a táhne kufr na kolečkách. Žena jde k pultu, rusky si říká o čaj a čokoládovou tyčinku a ptá se, jestli se dá platit rubly.

„Nedá.“

Ptá se, jestli se dá platit kartou ruské banky.

„Nedá.“

Ptá se, jestli se dá platit hřivnami.

„Nedá.“

Ani nedoposlechne odpověď a otáčí se.

Oslovuju její záda: Můžu vám to koupit?

Neotáčí se. Otáčí se dítě, holčička. Ale matka ji tahá za ruku. A holčička se otáčí zpátky.

Kupuju dvě čokoládové tyčinky a čaj. Stojí v chodbě před bufetem. Podávám jim čokoládu a čaj, ale nic z toho si neberou. Říkám, neblázněte, to přece nejde.

Ale ona říká:

„Jak nejde? Co nejde?“

Nekřičí, ale já vidím, že je rozčilená. Pevně svírá dceřinu ruku.

Nic neříkám.

Říká: Nepotřebujeme vaše tyčinky, máme termosku.

Zase nic neříkám.

Říká: Jsme z Mariupolu.

Říkám: Chápu.

Ale nechápu nic. V ruce mám dvě twixky. Stojím, ani se nehnu. Protože nevím, jestli je lepší odejít, nebo zůstat. A k tomu tyhle čokoládové tyčinky.

A tak říkám: Jmenuju se Káťa.

„Marina,“ říká žena a kývnutím ukazuje na dcery: „Aňa, Lena. To je můj muž Sergej.“

Říkám: Můžu vám nějak pomoci?

„Nepotřebujeme pomoc. Za chvíli pro nás přijedou. Jedeme do Polska.“

Říkám, že mám v Polsku známé. Můžu jim zavolat a oni by vám třeba mohli pomoci se tam zařídit. To zafunguje, Marina souhlasí. Moji polští známí naštěstí hned berou telefon a domlouváme se, že je budou čekat v Krakově.

Pak se kdovíproč znovu ptám na ty čokoládové tyčinky.

Říká: Není třeba, nic nám neschází.

Ptám se: To proto, že jsem Ruska?

Odpovídá: To proto, že vás neznám.

A dodává: Promiňte.

Navrhuju, že s nimi počkám na lidi, co je mají odvézt do Polska. Kdyby náhodou něco neklaplo, mám tady auto.

Marina říká, že není třeba, že počkají sami.

Ale nakonec zůstáváme sedět v pěti lidech na lavičce v chodbě bufetu hraničního přechodu Luhamaa na rusko-estonské hranici.

Mlčíme. A děti mlčí taky. Děti mlčí a nehnou se z místa – vypadá to opravdu divně.

Z našeho společného mlčení se po chvíli dělá trochu dusno. Jdu se ven projít.

Za mnou jde Marinin manžel, zakouřit si. Říká mi:

„Ona je s ní jinak docela legrace. Umí hrát na harmoniku, zpívat. Představte si, že sama hrála a zpívala na naší vlastní svatbě. Dědala ve škole zástupkyni ředitele, měla na starost kulturu: koncerty, společenské akce, vymýšlela dětem vtipy do KVN.* A všichni se jim smáli. Věřila byste? Já sám tomu už nevěřím. Seděli jsme tři neděle ve sklepě a viděli takové věci. Marina se nervově zhroutila, už jsem myslel, že se dočista zblázní. Naše malá v tom sklepě oslavila první narozeniny, 23. března.“

„Taky mám narozeniny 23. března,“ říkám, abych něco řekla. A dál tam stojím s čokoládovými tyčinkami. Vychází slunce. Marina s holčičkami vychází ven. Abych nějak zabila čas, vyprávím jim o té lišce.

Najednou Marina říká:

„Když začala válka, zmizeli nám z bytu švábi. Prostě se jednoho dne sebrali a vytratili se. Bydleli jsme v přízemí, pořád jsme s manželem přemýšleli, jak se jich zbavit, rozmnožili se u nás pořádně. A najednou jsou fuč – tak jsou ty potvory chytrý. Kam se všichni poděli, nevíte?

A nás přitom ani nenapadlo, že je potřeba utéct, zachránit se. A nikam jsme neodjeli. A to ani když už to *práskalo*. Do poslední chvíle jsme nevěřili, že se něco takového může stát. Mysleli jsme, že to bude jako vždycky, že to schytá nějaké to předměstí, trochu si zastřílejí a pak je to přejde, jako po celých těch osm let. Jistě, slyšeli jsme, jak se střílí, tu od nás, tu k nám. Ale

* КВН – Клуб весёлых и находчивых (Klub vtipných a pohotových). Zábavná televizní soutěž populární v Rusku a v zemích bývalého SSSR – pozn. překl.

nějaká válka? Ne, tomu jsme nevěřili. Že bychom nakonec byli hloupější než ti švábi?“

Mlčím.

Marině je dvacet osm. Postavu má droboučkou, svému vysokému muži sahá po lokty. Je to černovláska s velkýma hnědýma očima zasazenýma do jakoby neustále udivené tváře. Její mladší dceři Aně je rok, starší Leně bude na podzim osm. Lena se narodila v roce 2014 v doněcké porodnici za hřmotu prvních ostřelování.

„Jeli jsme porodit do Doněcka ke tchýni,“ říká Marina. „Je gynekoložka, tak aby bylo všechno pod kontrolou. Hm, to teda bylo. Pak jsme s děckem u prsu z toho Doněcka zase rychle upalovali a on,“ Marina kýve směrem ke svému manželovi, „si div nerval vlasy, že nás za matkou vůbec hnál. Tak jsme se vrátili domů. Měli jsme nový byt s okny směrem k moři, akorát že moře nebylo vidět, protože jsme bydleli moc nízko. Ale byla tam cítit jeho vůně. Pěšky jsme to k moři měli půl hodinky. Moc hezký byt, měla jsem ho moc ráda. Bylo nám tam dobře, měli jsme tam útulno, hezky jsme si to tam zařídili. Čistě podle sebe, chápete? Zrovna nedávno jsme koupili novou televizi. Prostě hezký byteček, co vám mám povídat. Dvoupokojový. Ale teď už ho nemáme. Ani klid už nemáme. A nikde už klid mít nebudeme. Nikde.“

Bojím se, že teď začne plakat. Ale nepláče. Jen opakuje:

„Nikde. Nikde. Nikde.“

Pláče Aňa. Dostává napít čaje z termosky.

Zvoní telefon. Dobrovolník, který je má nabrat a odvézt na polskou hranici, bude mít zpoždění, říkám: Tak pojedte se mnou, pojedeme mu naproti.

Nechce se jí. Ale souhlasí. Jedeme.

Říká: Je tady zajímavá příroda, taková severská, takové vysoké smrky. Nebo to jsou borovice?

Říká: Nezvyknu si.

Ptám se: Na co?

Říká: Na nic si nemůžu zvyknout, chápete? Já nejsem šváb! Mně není všechno fuk. Nemůžu jen tak utíkat, když je někde nebezpečno, a zase přilézat, když se objeví potrava, chápete to?

Sergej ji bere za předloktí: Marin.

Marina říká: Dobrý, nervy mám v pohodě. Zkrátka si nemůžu zvyknout, chápete?

Marina mluví buď hodně a rychle, nebo mlčí. Teď, když ji Sergej zastavil, mlčí. Zdá se mi, že nedořekla, co chtěla, ale mlčí a dívá se z okénka. Jsou tam borovice, borovice a zase borovice.

Půl hodiny jedeme bez jediného slova. Končí Estonsko a začíná Lotyšsko.

Sergej říká: Mají tady pěkné silnice. V Rusku jsou horší. U nás na Ukrajině jsou taky pěkné silnice. Byly. Teď tam nejspíš už nebudou žádné silnice. Ty, co nerozbombardovali, rozřezaly tanky.

Přesně tak to říká, *rozřezaly*. Proč ne *zničily*, *rozbily*, *rozdrtily*?

Říká:

„Poslední dobou se u nás ve městě docela slušně stavělo. Za nového starosty se nám začalo žít fakt dobře: opravil všechny staré domy, silnice spravil, divadlo, všechno to udělali moc hezky, taky postavili ten nový zimní stadion, aby děti mohly hrát hokej. A moc pěknou pláž udělali.

Věděla jste, že za sovětských časů měl Mariupol skoro milion obyvatel? Potom, když se Svaz rozpadl, tak se jich spousta odstěhovala. Ale teď se začali zase vracet, myslím teda, než začala válka. Takové krásné město se z něj stalo, všechny ty nádherné fontány, to si ani nedovedete představit! Dokonce jsme si říkali, že letos v létě nikam nepojedeme, že zůstaneme doma a užijeme si svoje vlastní moře. To si teda užíváme.“

Zapaluje si cigaretu.

Marina říká:

„Docela slušně vydělával, pracoval v Azovstalu. U nás ve městě v podstatě všichni dělali buď v Azovstalu, nebo v Iljičovi, to je taky taková velká fabrika. V devadesátkách tam platili dost mizerně, ale v posledních letech už poměrně slušně. Ale o tom jsem mluvit nechtěla.

Když to všechno začalo, ty sirény, letecké poplachy, byl manžel v práci. Volá mi a říká: Seber děti a přijedte, tady ve fabrice se zařizuje protiletecký kryt. Tak pobíhám po bytě, zmatkuju a všechno mi padá z rukou. A jako že jsem nestihla sbalit věci. Dost hloupý důvod neodjet, že? Nevím, jak bych vám to vysvětlila, ale prostě jsme neodjeli. A pak jako by se všechno trochu zklidnilo.

Ten den večer přišel ze směny a povídá: Dělej, balíme, jedeme do fabriky, tam je bezpečno. Já říkám: Serjožo, já mám něco jako předtuchu, nebo co to je, že bychom tam jezdit neměli. Je to tam jak v pasti: něco se stane a už se odtamtud nedostaneme. Říkám mu, že tady jsme v přízemí, máme to blízko do sklepa, zůstaňme doma, jsou to naše zdi, ochrání nás. A zatímco to říkám – prásk. Jako by se trefili přímo do obývacího. Všude kouř a spálenina, najednou byla úplná tma a ticho. Pak se ukázalo, že jsem asi tak na minutu ztratila sluch, ohlušilo mě to. Aněčku mám v náručí, držím ji. Ale Lenu nevidím. Vtom ke mně začnou doléhat nějaké zvuky, jako bych byla pod vodou. Slyším, jak Aňa křičí, slyším Sergeje, volá mě, ptá se, jestli jsme celé, a já na něj řvu: Lena, Lena! Najdi Lenu! Ale to už se dům hrouští, sesouvá se, jako by byl z kartonu.

Víte, jak se říká – ztrácet půdu pod nohama? Tak přesně tak to bylo. Jako byste se na sebe dívala zvnějšku, ale nemůžete uvěřit, co se to s vámi děje. Jímá vás hrůza, ale nic necítíte, všechno děláte hrozně rychle, ale přijde vám to jako ve zpomaleném filmu.

Byla jsem evidentně úplně mimo, Sergej nás s Aňou musel doslova popadnout za límec a vystrčit z okna, sám se pak vrátil

pro Lenu. Připadalo mi, že je pryč hrozně dlouho. Stála jsem s Aňou na ulici, nechápu, že nás nic nezabilo. Ale možná se mi to jenom zdálo dlouhé. Říká, že ji našel hned: seděla vystrašená a stočená do klubíčka v kuchyni za ledničkou. Popadl ji, vyskočil s ní ven – a celý náš vchod šel k zemi.

A my stojíme jen tak, jak jsme byli, před naším domem. Už to vlastně ani není dům, spíš hromada panelů. Mrzlo, nevím, kolik mohlo být pod nulou, ale byl to takový vyloženě tuhý mráz. Nevím proč, ale podívala jsem se tenkrát nahoru. Snad jsem chtěla zahlédnout Boha nebo něco jiného na nebi, nevím. Ale nebe nad námi vidět nebylo. Byla tam jen taková šedá mlha a z ní nám na hlavy padal černý sníh. Ta chuť spáleniny je odporná, k zblití, ještě pořád ji mám v krku. Dělal jsem všechno možné, dokonce jsem kloktala čistý líh, ale stejně se jí nemůžu zbavit.

Kdyby nebylo Serjoži, asi bych tam venku umrzla. Ten černý sníh na mě fungoval jako hypnóza. Neslyšela jsem Lenu ani Aněčku, která mi brečela v náručí. Ale manžel mě vzal za ramena, zatrásl se mnou a táhl mě do protějšního domu.

Ne že by tam byl zrovna kryt – kryty jako takové jsme u nás neměli, všechno to byly nové domy, paneláky. Byly tam sklepy.

Naproti našemu domu stály dva dvanáctipodlažní paneláky. A oba měly sklep. Víte, musel to být osud: jeden jsme si vybrali, a kdybychom vlezli do toho druhého, tak byste si tady se mnou teď nepovídala. Trefil to tam granát jen chvilku potom.

Ted' vím, jak dlouho trvá, než shoří dvanáctipodlažní dům: čtyřicet minut. A konec. A už tam není nikdo. Do našeho sklepa z toho domu přinesli chlapečka v bezvědomí, zraněného na hlavě. Ručičky a nožičky mu visí, bylo vidět, že je konec, že už ho nejde zachránit, v obličejí byl celý bílý. Ale lidi tomu odmítali uvěřit, seběhli se kolem něj, někdo mu dával umělé dýchání, někdo zkoušel masáž srdce nebo něco takového, já se v tom nevyznám. A jedna paní mu začala omývat ránu, chtěla mu to

něčím ošetřit. A já najednou vidím, že je to můj chlapec, z naší školy, vím, jak se jmenuje, zpíval na školních koncertech. Měl takový jemný hlásek, takový andělský. Přímo mi tenkrát zazněl v uších – a to už mi došly síly a já to nevydržela. Začala jsem nahlas rvát: Svině, svině, nenávidím vás, proklínám vás! Manžel mě pleskal po tvářích a lidi mě tahali pryč. Pak mi trvalo hodně dlouho, než jsem se sebrala. Ale s tím chlapečkem umřelo i něco ve mně. Jako kdyby mi vytrhli srdce. A to nebyl můj vlastní, moje vlastní děti jsou díkybohu naživu. Ale ten jeho bílý obličej s tou obrovskou ránou na spánku nikdy nezapomenu, budu s tím žít až do smrti.

A něco vám řeknu, právě v tu chvíli jsem se rozhodla, že přežiju a dostanu se odtamtud. A vytáhnu odtamtud děti. A manžela. Že neumřeme. Ten den jsem si zapamatovala. Bylo to 6. března. Pak už jsem dny nepočítala. Až potom, co jsme prošli filtrací, jsme si spočítali, že jsme v tom sklepe přoseděli jednadvacet dní. Aněčka tam oslavila rok. Sergej říkal, že máte narozeniny ve stejný den. Vy jste je ale asi slavila jinak.“

Její mladší dcera Aňa spí na klíně starší Leny a ta pozoruje vysoké smrky míhající se podél silnice. Její muž Sergej kouří z okénka. Přijíždíme na smluvené místo, na benzínku na území Litvy, potkáváme se s dobrovolníkem, překládáme jejich věci do jeho auta. Pro všechny případy jí na sebe dávám číslo. Loučíme se, odjíždějí do Polska. Jsem si naprosto jistá, že se už nikdy neuvidíme. A díky tomu cítím cosi jako úlevu. Bylo pro mě těžké povídat si s ní.

Asi za dva týdny mi ale napíše: *Dobrý den, tady Marina z Mariupolu – ta, co vám vyprávěla o švábech. Můžete mluvit?*

2. Magnet

Julja má vlasy stažené do culíku a na zátýlku secvaknuté skřipcem. Když se na Julju podíváte z boku, kousek pod culíkem uvidíte kus kovu, který jí vyčnívá z hlavy. Je to střepina z minometného granátu. Uvázla Julje v hlavě 6. března 2022.

Poznávám se s Juljou měsíc a půl po jejím zranění. Směje se: „Normálně jsme k ní zkoušeli dát magnet – a drží!“

Ptám se Julji, čemu se směje. Julja sundává skřipec a pomalu si rozpouští vlasy. Až potom odpovídá:

„Už jsem si svoje odbřečela. Brečet je vlastně docela snadný. No fakt. Když je ti ouvej, je snazší brečet než nebrečet, vědělas to? To tady seděl jeden takovej chudinka, prý: Nic nemám, jsem úplně dobitej, vzali mi moji vlast. No jasně, vzali. Dům nám vzali, životy nám vzali. Všechno, co jsme měli rádi, nám vzali a rozsekali. Lidi, co jsme měli rádi, taky... rozsekali. A to už nevrátíš, ať už nám toho navykládají, kolik chtějí, o tom, jak teď začneme nověj život. Nic už není. Ale moje slzy nikdo neuvidí. Už nebrečím. Musím žít. Prostě musíme nějak žít dál, chápeš?“

Julja se rozhlíží kolem, jako by si vybírala, kde přesně a s kým má v plánu žít. Julja se narodila a vyrostla v Mariupolu. V květnu 2022 se potkáváme v Taganrogu na jihu Ruska. Je ticho. Kolem nás je spousta lidí, ale všichni mluví pološeptem.

Sedíme na dvou kancelářských židlích v rohu basketbalové haly sportovního areálu na Leninově třídě.

V únoru 2022, ještě před vypuknutím války, udělali ze sportovního areálu *Rudý kotelník* Centrum přechodného ubytování

uprchlíků (PVR).^{*} Od jedné stěny bývalé basketbalové haly ke druhé se táhne osm řad rozkládacích lůžek. Na nich sedí, leží, spí, jedí – zkrátka žijí uprchlíci přivázení do Ruska z rozbombardovaných a válkou zpustošených ukrajinských měst. V těchto PVR stráví uprchlíci jeden až pět dní, načež je odvezou dál do vnitrozemí.

Kapacita taganrožského PVR je pět set šedesát osob. Teď je tady ale lidí méně. Spousta z nich má s sebou děti, stejně jako Julja. Děti koukají do mobilů. Ale Juljin syn Platon je ještě moc malý na to, aby vydržel delší dobu u jedné věci, byť by to byl mobil. Jsou mu dva roky a čtyři měsíce. Pro děti vyhradili v bývalé basketbalové hale „dětský koutek“. Na zemi tam leží zíněnka a na ní hračky: čtyři kostky, nákladák bez kabiny, autojeřáb bez nákladáku a malé červené autíčko. S ním si teď hraje Platon.

Julja ze syna nespouští oči. Když Platon zaslechne, že o něm mluvíme, přiběhne k mámě. Občas se napije vody z lahvičky s dudlíkem, kterou drží Julja v rukou.

Julja říká:

„Kdybych nepřestala brečet, kdo se o něj postará? K čemu by mu byla matka, která pořád jenom brečí a nic mu nedovede vysvětlit? Jenom si představ, jak to musí mít uvnitř složitý: dva měsíce seděl ve sklepě. Ani na chvilku se odtamtud nehnul, chápeš? Nedovedu si ani představit, co tam musel zažívat. Nemluví. Ale já si mockrát kladla všechny jeho otázky za něj:

Jak to, že první dva roky života bylo všechno normální, každý den jsme chodili na procházku do parku, chodili jsme k babičce a dědovi, a teď nemůžu ani za branku?

Kde jsou vůbec moje hračky a moje školka?

Proč jste všichni tak vyděšení, jak to, že jste se tak změnili?

^{*} Rusky ПБВ – Пункт временного размещения беженцев – pozn. překl.

Kdo jsou ti lidi, co chodí k nám domů, řvou na nás a nutí nás klečet?

Jak to, že jsme měli tak super život – babiččina zahrada, kamarádi, fontány – a teď už nic z toho není?

Ale třeba má v hlavě jiný otázky, nic neříká, takže nevím. Ale nečekala jsem, že můj syn bude mít v hlavě místo balonků a loďček tohle všechno. Chápeš?“

Ptám se Julji, jestli se Platon bál výbuchů a střelby. Julja zavolá Platona, podívá se mu do očí a klidným hlasem řekne: „Bum.“ Platon si prsty zacpává uši. Julja ho to naučila ve sklepě. Taký ho naučila být zticha a neplakat, když kolem jejich domu procházejí vojáci, a poslechnout, když máma řekne *lehnout*. To znamenalo, že se blíží *přílet*.

Přílet* je slovo z newspeaku rusko-ukrajinské války. Poprvé jsem ho slyšela v roce 2014 od jedné uprchlice z Doněcka. Teď říkají *přílet* všichni. Nejen uprchlíci. Ve wikislovníku dokonce najdete jeho výklad:

Přílet – dopad dělostřeleckého granátu, rakety nebo vyčkávací munice.

Julja říká: „Lehnout.“ Platon si lehá na zem a přikrývá si hlavu rukama.

Ještě nikdy jsem neviděla, aby dvouleté dítě znalo takové povely a tak poslušně je plnilo. Ale Julja, objímající Platona, říká, že to byla otázka života a smrti. Pak se Julja odvrací a říká ani ne mně, ani Platonovi, ale zelené stěně bývalé basketbalové haly sportovního areálu:

„Občas se v noci probudím celá zpocená a říkám si: Co když nezačne mluvit vůbec? Co když ho to tak moc vzalo? Co budu

* Rusky прилёт – pozn. překl.

potom dělat, jak s tím budeme žít? Akorát teda začíná říkat *máma*. Co myslíš, je to v tomhle věku normální?“

Říkám, že to je normální, že jsou děti, kterým i bez války trvá dlouho, než začnou mluvit. Ale opravdu nevím, co si takové dvouleté dítě z války odnese. Julja říká:

„Poprvé jsem s ním vylezla za branku až v dubnu, když jsme šli pro humanitárku, táhnu ho za ruku, ale on se bojí jít dál. Pláče. Jdeme kolem sousedů, kolem rodinných domků, do kterých dřív chodil: támhle bydlel kmotr, tady kmotra, tady sestra a kousek vedle manželovi rodiče, babička s dědou. Říkáš si, vždyť to tady všude znám, říkáš si, že když je jaro, tak by mělo být ve vzduchu cítit jaro. Ale cítíš jenom spáleninu. Vidiš domy, ve kterých dřív žili naši lidi, a teď v nich není ani noha: místo oken černý díry a všechno rozmlácený, skla vytlučená a nábytek rozházený po dvorech. Z jednoho okna trčel gauč. Modrej, to si pamatuju.

Před takovým domkem u nás většinou bývá nějaká ta předzahrádka nebo trávníček, teď byl skoro ve všech zapíchnutej kůl a na něm cedulka: *TĚLO*. Malej sice číst neumí, ale všechno to vidí! Mrtvoly byly všude: někde normálně zakopaná, někde zabalená do koberce, ze kterýho jí čouhá hlava, jinde prostě jen tak leží, taková seschlá, že jí jsou vidět žebra. Před domem moje sestry, na dvorku, ležela přímo na lavičce mrtvola bez hlavy, zabalená v námořnickým triku. Ukázalo se, že to byl jeden náš známej, pak ho pohřbili u školy.

Už tam není ani město, ani lidi. Nevím, co vám ukazují v televizi, kdo tam teď žije a proč. Co je to vůbec za lidi?

Když jsme tamtudy toho dne s malým šli, došlo mi, že tam nemůžeme zůstat. Odjedeme a začneme novej život, že jo, mrňousi?“

Julja pokyvuje na syna. Jejich pohledy se střetávají. Platon jde znovu k Julje, aby se napil vody z lahvičky s dudlíkem. Voda

v lahvičce došla. Julja si toho ale nevšimla. Platon otáčí lahvičku v rukou, vrací ji mámě a odchází si zajezdit s červeným autíčkem.

Nad Platonem, nad Juljou i nad všemi ostatními v hale se vypíná plakát: *Chabarovsk čeká!* Ptám se Julji, na koho čeká Chabarovsk a proč.

Říká, že je to program pro uprchlíky: ti, kteří budou souhlasit s odjezdem z Taganrogu do Chabarovska, dostanou finanční podporu, několik arů půdy a status uprchlíka. Ten program spustila ruská vláda. Po celé bývalé basketbalové hale jsou vyskládány brožury, ve kterých se vypráví o krásách Chabarovského kraje a o tom, jak dobře se tam lidem žije.

Chabarovsk je na Dálném východě. Z Taganrogu do Chabarovska je to sedm tisíc kilometrů. Julja říká, že tady v PVR snad byla jedna rodina, která ten program využila a na odjezd do Chabarovska kývla. Ale potom, co odjeli, se nikdo z té rodiny už nikomu neozval. Takže se vůbec neví, jak dopadli.

„Já teda nikam nejedu,“ říká Julja, „rozhodla jsem se, že zůstanu tady. Je tady moře. To je pro mě důležitý. A všechno to tady něčím připomíná Mariupol. Tak trochu.“

Taganrog je jedno z nejstarších a nejhezčích měst ruského jihu. Rozkládá se na břehu Azovského moře. Stejně jako nádherný a ještě starobylejší ukrajinský Mariupol, kde se Julja narodila. Obě města jsou od sebe vzdálená 113 kilometrů. Dvě hodiny jízdy autem. Když byla Julja ještě dítě, vypravily se s mámou z Mariupolu do Taganrogu, aby navštívily muzeum spisovatele Antona Čechova. Teď ale Julja říká:

„Osm hodin jsme se sem trmáceli. Víc stojíš než jedeš. Největší zdržení je filtrace. Hromadu času zabere všechno to vyslýchání: jestli prý znám nějaké osoby, které jsou proti ruské osvobozovací operaci. To si snad děláte srandu s takovýma otázkama.“

Vy si fakt myslíte, že jsme se všichni nemohli dočkat, až nám přijdete všechno sebrat a všechny nás postrílet? To by mě teda zajímalo, kdo tohle chce... Ale třeba má takový lidi odhalit právě ta jejich filtrace.“

Julja se odmlčí. Odvrací zrak a dívá se na zelenou stěnu, na plakát *Chabarovsk čeká!* a na basketbalový koš, nepotřebný a nepatřičný, tyčící se nad vyčerpanými lidmi.

„Víš, já bych jim samozřejmě řekla, jak to všechno bylo. Akorát si myslím, že nestáli o to se to dovědět. K čemu by jim byly nějaký detaily, je přece nikdo neosvobozoval. To oni *osvobozovali*.“

Ptám se Julji, jestli měla strach. Julia krčí rameny:

„Vůbec jsem se nebála, ani chvíli. Hele, já jsem dělala v Azovstalu vedoucí skladu, já se nebojím ničeho. Máma o mně vždycky říkala, že jsem *nebojsa*. Ženská s koulema, jak se říká – tak to jsem já. Proto když začala válka, hned jsem tak nějak věděla, že to nevzdám, že přežiju. Přežiju a malýho odtamtud dostanu.

Jen na úplném začátku války jsem si sedla k jeho posteli a přemýšlela: Mám ho budit, nemám ho budit? A tenkrát jsem si řekla, že čím dýl spí, tím delší bude mít dětství. Bez války. No a v zásadě to tak i bylo. Ještě spal, zatímco tam venku už... hotová apokalypsa.

Ale nebála jsem se. Věděla jsem, že se zachráníme. Ani když 2. března vypli proud, ani když se ztratil signál, ani když přestala téct voda. Seděli jsme ve sklepe, naše rodina, moje máma, sestra s manželem, asi deset dalších příbuzných, s nimi osmiměsíční dítě. A pak ještě přiběhla jedna paní odnaproti s dcerkou: jejich dům zasáhla střela a ve sklepe tam leželi mrtví s urvanýma končetinama. Čtyři z šesti lidí tam zůstali a tyhle dvě, co přežily, přišly k nám. Holčička měla popálený předloktí a máma rameno... V noci jsme je potají odvezli do nemocnice. Nevím, co se s nima pak stalo.

Jednoho dne – nepamatuju se, kdy přesně, všechno mi to už splynulo v jeden nekonečný den, nebo spíš noc – najednou k ubytovně, co byla hned přes silnici, přijelo několik obrněných transportérů. A z nich vyskakují vojáci: nadávky, střelba, křik, všechny vyhnali ze sklepa a nastěhovali se tam sami, že tam přespí. Bylo jim úplně u prdele, jestli jsi tam s děckem, nebo bez děcka, prostě všechny vykopli na mráz. A ještě jim všechno sežrali. Vzali jsme k nám ty, co měli děti. Tři lidi, na jednu noc. A pak – je nám líto, ale my taky potřebujeme přežít. O nich taky nic nevím, doufám, že to nějak zvládnou.

A tak jsme tam hezky potichu seděli a seděli. Všechno jsme snášeli, Káťa, protože jsem věděla, že to prostě musíme přežít.“

Julja náhle přestává vyprávět a ptá se: Nechceš čaj? Nechci, ale stejně vycházíme z haly a jdeme do modře vymalované jídelny. Čepujeme z plastového barelu vodu pro Platona. Julia dává vařit vodu na čaj. Přichází nějaká žena a říká, že večeře bude až v šest, ale že nám může dát chleba.

„Jako v pionýrském táboře,“ říká mi Julia a mrká na mě. Zdvořile odpovídá, že je všechno v pořádku a že chleba nechceme.

„Nepůjdeme ven?“ navrhuje a zapomíná na čaj.

Vycházíme ven. U vchodu si hrají děti různého věku, přidává se k nim i Platon. Rodiče o kousek dál kouří. Vycházet za plot ohrazující sportovní areál je zakázáno. Mezi koloběžkami a koly zaparkovanými u vchodu nacházíme pro Platona velké žluté plastové auto. Obcházíme sportovní areál zezadu, nacházíme si místo u zídky a Julia si zapaluje. Řekla:

„Když se boje přesunuly dál od našeho domu, směrem k Azovstalu, začali jsme pomaloučku vycházet ven. Naštípali dříví, nadržat se vzduchu, zakouřit si a tak.

Takhle jsme si šli ve čtyřech zakouřit i 6. března. Jedna z nás to nepřežila. Já jsem to schytala do hlavy, do ruky a do beder.“

Potahuje z cigarety. Mlčím a dívám se na ni. Několik velmi zvláštních vteřin: chce mi o tom říct, ale zároveň nechce. Nevím, na co myslí, ale po dalším šluku vím, že mi to řekne. A Julja říká:

„Chvilí jsem nechápala, co se stalo: nejdřív jsme se pokoušely tu naši kamarádku nějak odtáhnout, že ji vezmeme do nemocnice. Ale dostala to do břicha... Bez šance. A pak najednou cítím, že nic nevidím, že mi něco teče do očí, z hlavy mi to stéká na svetr. Tak jsem nastavila ruce, abych všude nenakapala, a běžím dovnitř k umyvadlu. Nakloním se nad něj. Jenže doma není nic: ani voda, ani světlo – a ze mě, z mojí hlavy crčí krev. Říká se potoky krve, že jo? Tak potoky to zrovna nebyly, ale jako když ti někdo lije ze džbánu vodu na ruce, asi tak. Začala jsem ztrácet vědomí a v tu chvíli jsem dostala strach: No tohle snad ne! To jako teď umřu a nedostanu svoje děcko z tohoto pekla? Dostala jsem hrozný strach, Káto, takovej strach, že si najednou sama nahlas říkám: *A doprdele*.

Chytla jsem se kraje umyvadla a volám na mámu: vodu, sklenici vody. Někde jsem četla, že když ztrácíš vědomí, musíš pít hodně vody.

Ale já ho neztratila. Udržela jsem se na nohou. Matka mi to ošetřila vodkou a hlavu jsme ovázaly. A když jsem měla hlavu zafačovanou, ucítila jsem, že mě něco tlačí v boku: a koukám, ve svetru díra, rána skoro skrz. Střepina se zastavila o žebro, ven zůstal čouhat jen růžek. No co? Znova vodka a šup s ním zpátky. Strčila jsem ho tam. Ani jsem nepípla. Dělalý jsme to všechno ještě tak potichu, abychom s ničím netřískaly. Představ si, Platon se ani nevzbudil.“

Směje se. Je na sebe pyšná.

Ptám se jí:

„Ale proč jsi nejela do nemocnice, Juljo?“

„A o prcka by se staral kdo? V takovém sklepe mají všichni

svoje povinnosti: mýt nádoby, vařit, uklízet, topit... To zranění mě dost vyřídilo, tři neděle jsem nemohla s ničím pořádně pomoci. Při chůzi jsem se musela opírat o zeď. Ale hned ráno jsem si vždycky přes obvaz natáhla čepici, abych neděsila Platona.“

Zapaluje si další cigaretu. Ptám se jí, jestli si vzpomíná, odkud ten granát přiletěl. Potahuje. Vyfukuje kouř.

„No od Vynohradného. A co jako?“

Její otázka zní vyzývavě. Jako kdybych měla vědět, kdo v té době držel Vynohradne, a její odpověď mě měla ohromit.

Jenže já byla v Mariupolu naposled v roce 1989, když se schylovalo k rozpadu Sovětského svazu, ačkoli jsme o tom nevěděli. Kupovaly jsme si s babičkou na tržišti višně a koupaly se v moři. Nepamatuju si ani, v jaké jsme bydlely ulici, a netuším, jak daleko mohla být od Vynohradného.

„A kdo to tam držel?“ ptám se, jelikož Julja evidentně čeká, až se na to zeptám.

„No přece DNR,“* říká.

Po chvíli mlčení pokračuje:

„Druhej den k nám domů přišla Národní garda, jako že naši, Ukrajinci. A ptají se ukrajinsky:

Je s vámi někdo?

Ne.

Jste tady samy?

Jo.

No dobře.

Mávali nám před nosem hlavněma, nebylo to nic příjemného. Ale svoje chlapy jsme nedaly, chlapy jsme potřebovaly: našťípou dříví nebo nás aspoň nějak ochrání, kdyby byl fakt průser.“

* ДНР – Донецкая Народная Республика (Doněcká lidová republika). Od roku 2014 samozvaný separatistický pseudostát na východě Ukrajiny (oblast Donbasu), v září 2022 anektovaný Ruskem – pozn. překl.

Tak jsem se dozvěděla, že Julja má manžela. A že byl ještě s dalšími třemi muži s nimi ve sklepě. Ale nic na to téma nestačím říct, protože Julja říká:

„A pak chodili zas a znova: Národní garda, DNR, Azov, kadyrovci, Rusové, člověk aby v jednom kuse měnil vlajku na baráku. Akorát že my žádnou vlajku neměli. Prostě jsme tam seděli a čekali, až zase všichni odejdou. Každý den jsem se učila dýchat: dýchala jsem, abych se přestala bát. To se dělá takhle: počítáš do deseti – nádech... a potom zase deset – výdech. Zezačátku se mi z toho motala hlava. Ale potom už to šlo.

Byl den, kdy mi to fakt pomohlo. Přišli ‚osvoboditelé‘: Držet huby, všichni kleknout, kontrola dokladů. A ještě do tebe dlouhou samopalem, jako že: Rychle, dělej, nezdržuj.

Dívala jsem se na ně a dýchala.

jedna

dvě

tři

čtyři

pět

šest

sedm

osm devět deset

Ne ze strachu. Ale abych potlačila vztek. Kdybych neměla Platona, vzala bych toho ‚osvoboditele‘ válečkem po zádech, to mi věř. Hnala bych ho, až by se mu prášilo za patama. Ale já to rozdýchala.

Akorát v jednu chvíli jsem si i s vědomím rizika pro sebe a malýho neodpustila poznámku: A to chcete, aby vás tady po tom všem lidi přijali? Jak budeš v noci spát? Se samopalem v ruce?

Nic na to neřekl. Jenom si ten samopal přehodil v ruku. Nevím proč, ale zapamatovala jsem si jeho či. Nebylo v nich nic:

ani zloba, ani lítost. Mohl nás zabít, ale neudělal to. Zřejmě mu to přišlo moc pracný.

A po pár týdnech to všechno skončilo. Všechno utichlo. Jak jsme to zjistili? Začali zpívat ptáci. A to jsem pochopila, že je čas zdrhnout. Teda ne zdrhnout, ale evakuovat se. To bylo, jak jsme s malým šli přes město pro tu humanitárku. To už byl duben.“

Smráká se. Julja dokuřuje další cigaretu. Vracíme se do bývalého sportovního areálu. Za chvíli bude večere. Lidé se stahují do jídelny. Vedle je bývalá tělocvična, tam se vyřizují papíry. V bývalém zápasnickém sále je zase ošetrovna.

Na dveřích převlékárny pro sportovce je přilepený papír s nápisem *BUTIK*. Jsou tam shromážděné věci k rozebrání. Většina uprchlíků sem přijde jen s jednou taškou. Julja je velmi pyšná na to, že se jí podařilo sbalit všechno, co považovala za nutné: pro sebe i pro dítě.

Vyjmenovává, co všechno si vzala: dokonce i lodičky. Aby měla v čem chodit na pohovory, až bude hledat práci. A taky třeba ponorný vaříč.

Počítá na prstech:

Kotníkové boty

Sandály

Platonovi pyžamo

Šaty

Zimní kombinézu

Mixér

Odmklí se a přemýšlí, na co ještě zapomněla. Využívám pauzy a konečně se ptám:

„Juljo, proč jsi jela do Ruska?“

„A kam bych jako měla jet?“

„Rusko napadlo Ukrajinu.“

„No.“

„Proč jsi jela do Ruska?“

Julja opakuje:

„A kam bych měla jet?“

Ptám se jinak:

„Proč jsi nejela do Evropy?“

Na to Julja říká:

„A kdo je tam na nás zvědavěj? Už takhle tam je dost těch, co potřebujou pomoc. Teď když řekneš, že jsi z Mariupolu, je z tebe rovnou mučedník. Ale my jsme byli veliký město. Všichni se do Evropy nevlezeme.

A taky musím nějak vychovávat malýho. A tam bych nedovedla ani kváknout, jazyky neumím. To se máš pořád červenat nebo blednout, že někde něco řekneš blbě? Můj jazyk je ruština. Rusky mluvím a rusky přemýšlím. My musíme žít, nemám čas přemýšlet, jestli něco dělám dobře, nebo špatně, jestli se u nich musí zouvat, když se jde do baráku: Pomozte nám, zachraňte nás, haló, my jsme běženci z Mariupolu. To teda ne, k něčemu takovému se nikdy nesnížím.

Zkrátka, budu žít tady. Máma zůstala v Mariupolu, musíme být někde blízko, aby za námi mohla jezdit, ale v takový Evropě nikdy nevíš, co bude, chápeš?“

Ptám se jí na manžela. Pokyvuje hlavou do hloubi sportovní haly: „Vitaliku, zamávej paní, je to reportérka.“ Z krajního lehátka prostřední řady se ozve ochraptělý: „Tady jsem.“ Rozespálý muž se přizvedne na lokti, druhou rukou mi zamává, pak si znovu lehne na bok a přikryje si hlavu polštářem. Julja se nedívá ani na něj, ani na mě. Così usilovně hledá v kapsách teplákové soupravy. A nemůže to najít.

Privážejí večeri. Dušené maso s bramborem. Říká, že nemá hlad. Prosí dobrovolníka v červené mikině s nápisem *DOBRO*, jestli by jí nepohlídal Platona.

Jdeme ven. Julja si zapaluje a říká:

„Ale jo, však my už se nějak protlučeme. Teď hledáme bydlení, abychom mohli zůstat tady. Já to vydržím, umím přece dýchat, ne? Co na mě tak koukáš? Vždyť uznej sama: tady rychleji najdu práci, postavím se na vlastní nohy, a než začne Platon chodit do školy, budu mít vyděláno tolik, kolik budeme potřebovat. Nemůžu teď myslet na sebe. Přežila jsem kvůli němu. A teď budeme žít. Tohle město se podobá Mariupolu. Je tady stejný moře. A mluví se tady taky stejně, nebudeme nijak zvlášť vyčnívat. I tulipány tady mají podobný těm našim. Mám tulipány moc ráda. Viš, *tam* u nás, v parku za domem před válkou vysázeli spoustu tulipánů. Když jsme odjížděli, ohlédla jsem se a koukám: tulipány. No fakt, úplně ve mně hrklo.“

„Chceš říct, že kvetly?“

„To jako myslíš, že kvůli válce přestanou růst, nebo co? Ne. Prostě vyrostly a rozkvetly. Tadyhle kráter od granátu, tadyhle něčí hrob a kolem tulipány všech barev. Ještě k tomu zafoukal větřík a ony se rozkývaly, jako by se se mnou loučily. Tenkrát jsem se rozbřečela. Ale řekla jsem si při tom: jen si pobřeč, Julčo, ale je to naposled. A to bylo všechno.“

Zkrátka, já už nejsem. Zůstala jsem tam v tom sklepě. Ale Platon musí žít tak, aby to měl všechno jinačí. Aby k němu nemohl nikdo přijít a vrazit mu samopal do obličeje. To je nejdůležitější. Seru na to, kdo má pravdu, kdo za to může a co se tam vlastně stalo.“

Říkám Julje, že jí nevěřím.

Rozčílí se.

„A co je pravda? Co se stane, když ji řeknu? To jako my dvě zastavíme válku? Všechny zlý potrestáme a hodní se vrátí domů, pokud zůstali naživu?“

Tu tvoji pravdu tady nikdo nepotřebuje. Potřebujeme žít. To

je celý. Všechno ostatní není důležitý. Pořád poslouchám, jak všichni kolem, myslím rodiče, říkají: Až moje dítě vyroste, řeknu mu celou pravdu. A já jim povídám: A co je podle vás pravda? – No, tihle jsou takoví, tihle makoví. A já povídám: Zajdi si k sousedovi a ten ti řekne pravej opak. A třetí řekne: Stejně to všechno bylo jinak. A čtvrtý řekne zase něco jinýho. A zatímco se budeme dohadovat, kde je teda ta pravda a kdo byl a nebyl v právu, válka nás všechny sežere. My jsme tu válku nezačali, to ona přišla k nám a všechno nám sebrala. Tady není nic k dohadování. Ani žádná pravda tady není. Přišla válka a rozvázala všem ruce. A všichni s těma rozvázanýma rukama začali válčit.

Jasně, tu válku začalo Rusko, to vy jste začali. Ale zvěrstva už potom páchal každej zvlášť. Nebo snad ne? Ve válce žádní hodní nejsou. A tuhle pravdu vám už nikdo neřekne. O tom nikdo nemluví. Protože pravda je ve válce odfiltrovaná z jedny i z druhé strany: Tomuhle věřte, tohle se vás netýká, to si vyřídíme sami. Hlavně to nějak vstřebejte, nic jinýho nepotřebujete. Zkrátka o tom, kdo se choval dobře a kdo špatně, nebudu mít svému synovi co vyprávět. Řekněme, že se všichni nějak ukázali. O tom ta válka taky je.

Ale jednu věc mu řeknu určitě. Řeknu mu, že se narodil na území Ukrajiny. Že Ukrajina je jeho vlast, jeho země. I když bude mít ruskou občanku – tady si nedělám žádný iluze, buď jak buď –, ale tuhle pravdu o naší rodině skrývat nebudu. Jen ať to ví. A ať si do srdce vryje: jsem Ukrajinec. Všechno ostatní jsou detaily, na který možná za našeho života ani nedorazí. Snad někdy v budoucnu. Ale já osobně tomu moc nevěřím.“

„Chceš si šáhnout?“ ptá se zničehonic Julja a odhrnuje si vlasy ze zátylku.

Ne že bych nějak zvlášť chtěla, ale přikyvju.

Julja si přidržuje vlasy a já nejprve vidím a pak se i dotýkám malé kovové střepiny vyčnívající asi dva centimetry z Juljiny hlavy. Studí, je chladnější než Juljina kůže. Julja vytahuje z kapsy teplákové bundy černý magnet a přichycuje ho ke střepině ve své hlavě.

Říká:

„Hele.“

Odtrhává magnet a vrací ho do kapsy.

Nevím, co říct. Mlčím.

Po celou dobu, co jsem mluvila s Juljou, za námi stál uniformovaný zaměstnanec ochranky a ještě jeden člověk v civilu. V PVR mi o něm šeptem řekli, že je z tajných služeb. Ale z jakých přesně, to nikdo nevěděl.

Nevzdalovali se ode mě a od Julji ani na sekundu. A když jsme mluvily potichu, přitočili se vždycky co nejbliž a snažili se zaslechnout každé naše slovo.

Ptám se:

„Ty se jich vůbec nebojíš, Juli?“

Krčí rameny:

„Já už se bát neumím. Jako bych tuhle emoci už vůbec neměla, prostě mi došla. Nedovedu si představit, kdo a jak by mohl způsobit, že mi bude hůř, než je mi teď. Rozumíš? Nerozumíš... To je dobře, že mi nerozumíš. To znamená, že se ti nikdy nic takového nestalo.“

Dávám jí na sebe telefon. Říkám jí, že mi může volat kdykoli a z jakéhokoli důvodu. Ukládám si její číslo. Prozváním ji, abych se ujistila, že jsem si ho zapsala správně.

Loučíme se. Píšu jí pár bezvýznamných zpráv z cesty, ona na ně odpovídá.